

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ШВЕЦЬ ТЕТЯНА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 821.161.2-94.09 Гуменна (093.3)

**ЩОДЕННИК ДОКІЇ ГУМЕННОЇ: ТИПОЛОГІЯ ЖАНРУ,
ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КОНТЕКСТ**

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Мацько Віталій Петрович,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
завідувач кафедри української мови та літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Черкашина Тетяна Юріївна,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри романської філології та перекладу;

кандидат філологічних наук, доцент
Коломієць Олена Вікторівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
докторант Інституту філології.

Захист відбудеться 4 травня 2017 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 3 квітня 2017 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л.П. Вашків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В останні роки спостерігається певне поживлення в царині дослідження нефікційної прози, пов'язане із неопрацьованими джерелами, які з певних причин (переважно цензурно-ідеологічних) не могли бути оприлюднені раніше або зберігалися за кордоном, як, наприклад, Докії Гуменної. Докія Кузьмівна Гуменна (1904-1996) – самобутня особистість, талант якої на повну силу розкрився в українському культурно-еміграційному просторі. Художня творчість письменниці стала предметом активного дослідження літературознавцями з початку 90-х років ХХ ст. Проблемно-тематичні та жанрово-стильові особливості її прозових творів розглядали М. Васьків, Л. Дражевська, В. Жила, О. Коломієць, Г. Костюк, В. Мацько, М. Мушинка, Л. Онишкевич, А. Погрібний, А. Ткаченко та ін. Щоденникова проза Д. Гуменної в історії української літератури досі не вивчена й залишає значну кількість інформаційних прогалів, що їх покликані теоретично заповнити нові знахідки. Майже протягом усього свідомого життя Д. Гуменна вела щоденникові записи. На сьогоднішній день у відділі рукописів та текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України зберігаються 64 зошити, перший з яких починається записом від 19 березня 1948 р., останній завершений 10 грудня 1984 р. Ці записи сприяли реалізації як інтелектуально-моральних запитів, так і літературних, соціальних, психологічних завдань письменниці.

Жанрово-стильову специфіку щоденників українських письменників науково інтерпретував О. Галич, діаріуш як формовираження письменника досліджувала К. Танчин. Найбільше праць про жанрово-стильові особливості щоденника присвячені творчості Т. Г. Шевченка (С. Єфремов, Н. Крутікова, Ж. Ляхова, М. Могилянський, Н. Момот, В. Немченко, В. Русанівський С. Тоцька, С. Шабліовський та ін.). Приклад Шевченка у веденні літературного щоденника наслідували українські письменники ХХ століття В. Винниченко, Остап Вишня, О. Гончар, О. Довженко, Д. Гуменна, С. Єфремов, О. Ізарський, В. Симоненко, С. Сумний, Є. Чикаленко, В. Чередниченко. Щоденники письменників досліджували Л. Вашків, Н. Момот («Журнал» Т. Шевченка), Є. Заварзіна (В. Винниченка), П. Жилієвська і Г. Саливончик (О. Довженка), у російському літературознавстві – Л. Опульська (Л. Толстого), Л. Розенблюм (Ф. Достоєвського).

Назріла потреба комплексного, детального вивчення функціональності художньо-документального твору під кутом зору творчо-психологічного феномену, виявлення через текст основної світоглядної позиції майстра слова, аналітичного осмислення типологічної та жанрової своєрідності щоденникової прози Докії Гуменної. Особливий статус щоденника як домінантної форми художньої, філософської, духовної рефлексії не ставиться під сумнів. Тому проблема феномену діаріуша і визначення його місця в художній системі Д. Гуменної залишається актуальною. Відсутність узагальнюючих праць із цього питання, нерозробленість багатогранної проблеми щоденникознавства очевидні.

Синтетичний аналіз нововведених свідчень зі щоденникових записів письменниці і зумовлює актуальність нашого дослідження. Певна річ, упродовж багатьох років соцреалістичної доби щоденник, зазвичай, вивчався з ідеологічної точки зору й, відповідно, його художня специфіка як особне явище відходила на інший план. Однією з причин тривалого «ігнорування» щоденника було те, що він має виражений синкретичний характер, позаяк вміщує в собі художню і публіцистичну складові.

Відповідно до заявленої авторської дефініції щоденникові записи передбачають певну жанрову й типологічну структуру, відносно якої щоденниковознавці не можуть дійти консенсусу, що зумовлює труднощі у визначенні природи письменницького щоденника. Тож актуальність дисертаційного дослідження визначається потребою з'ясувати типологію діаріуша в генетичному та історико-літературному контекстах. Вважаємо, що широке осмислення літературознавчої думки (історичної, загальноестетичної та літературно-критичної) дозволить збагнути жанрово-стильову своєрідність творчості письменниці, нефікційна проза якої дає для цього багатий і повчальний матеріал. Дослідження проблеми на матеріалі щоденникових зошитів (1948-1984 рр.) Докії Гуменної є доцільним та актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в межах комплексної теми «Наративна комунікація і жанрова система українського письменства» (державний реєстраційний номер 0113U000126). Тему дисертації затверджено на бюро наукової ради «Класична спадщина та сучасна художня література» при Інституті літератури імені Т. Шевченка НАН України (протокол № 2 від 12 листопада 2015 р.).

Мета дослідження – проаналізувати щоденник Докії Гуменної з погляду його генези, жанрової специфіки, психологічної функції.

Для досягнення мети ставляться конкретні **завдання**:

- дослідити українську щоденникову традицію та визначити її вплив на оригінальну творчість письменниці;
- схарактеризувати джерела й основні етапи розвитку щоденникового жанру в українській літературі;
- з'ясувати функціональність художньо-документального твору з огляду творчо-психологічного феномену;
- виявити через текст центральну світоглядну позицію майстра слова;
- проаналізувати типологічну і жанрову своєрідність щоденникової прози Докії Гуменної;
- обґрунтувати образ українських письменників й образ автора в щоденнику як синкретичне явище;

- продемонструвати суб'єктивно-психологічну оцінку еміграційного літературного процесу;
- визначити внесок Докії Гуменної у розвиток українського художньо-документального жанру ХХ століття.

Об'єктом дисертаційної праці є рукописні матеріали щоденникових зошитів (1948-1984) Докії Гуменної, що зберігаються у фондах відділу рукописів та текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. До наукового аналізу залучено матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУ), Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України), архіви приватних осіб, в яких порушується проблема жанрової специфіки літературного щоденника.

Предмет дослідження – типологічні характеристики та жанрово-стильові ознаки щоденникової форми Докії Гуменної в українському історико-літературному контексті ХХ століття.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають праці науковців у галузі теорії, історії української літератури, літературної критики, рецептивної естетики, філософії, аналітичної психології, культурології, зокрема Т. Адамса, М. Бахтіна, Р. Бергера, М. Бердяєва, Т. Бовсунівської, П. Білоуса, Г. Блума, М. Блека, О. Галича, Г. Гегеля, Р. Гром'яка, Т. Гундорової, А. Данто, М. Жулинського, Є. Заварзіної, Д. Затонського, В. Ізера, Р. Інгардена, Е. Лох, Г. Клочека, Ю. Коваліва, О. Коломієць, Г. Костюка, Н. Копистянської, М. Коцюбинської, С. Кримського, В. Мацька, А. Меншій, М. Мушинки, М. Неврлого, О. Потєбні, А. Погрібного, Я. Поліщука, О. Рарицького, Ж.-П. Сартра, Г. Семенюка, В. Соболя, М. Сумцова, П. Сороки, К. Танчин, Л. Тарнашинської, Т. Титаренко, М. Ткачука, О. Ткаченка, В. Тюпи, І. Франка, Е. Фромма, З. Фрейда, Т. Черкашиної, Ю. Шевельова, К. Юнга, Б. Якубського, К. Ясперса та ін.

Для реалізації мети та виконання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження** – *порівняльно-історичний* (для вивчення своєрідності означеного періоду в літературі, враховуючи специфіку жанру в діахронії), *описовий* (для подання фактів генологічної специфіки щоденникових записів їхнього проблемно-тематичного змісту), *типологічний* (для виявлення закономірностей розвитку жанру в синхронії), *психологічний* (для з'ясування психології автора, його внутрішнього світу, читацького сприйняття тексту і форми його розкриття, процесу індивідуального несвідомого, окреслення закономірностей художнього мислення письменниці, оприявлення образу автора в нефікційній літературі), *культурно-історичний* (спрямований на аналіз своєрідності епохи ХХ ст., специфіки культурного оточення, громадянської позиції та світогляду автора щоденника); *біографічний* (для аналізу етапів життєвого шляху та їх впливу на художню свідомість письменниці), *концептуальний* (для вивчення ключових метаобразів щоденника Докії Гуменної), *лінгвістичний* (для з'ясування специфіки мовної самоідентифікації письменниці).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві системно вивчено щоденник Докії Гуменної в контексті української літератури ХХ століття, потрактовано внесок письменниці в розвиток української діаріушології, літературної історіографії з урахуванням новітніх наукових поглядів. З'ясовано нові аспекти духовно-національних пошуків письменниці поза Україною, а також – функціональність художньо-документального твору під кутом зору творчо-психологічного феномену. Проаналізовано ідейно-естетичну та жанрово-стильову палітру, що увиразнюють світоглядну позицію майстра слова. Продемонстровано типологічну і жанрову своєрідність щоденникової прози Докії Гуменної, осмислено жанрову неоднорідність (гетерогенність) записів, визначено структурні частини, які їх формують. Встановлено особливості жанрової еволюції, стильових домінант та збагачення зображально-виражальних засобів, самотності творчої індивідуальності автора. У науковий обіг уведено досі не опрацьований щоденниковий матеріал письменниці, з якого знято ідеологічне табу і який заповнює певні прогалини в історії українського письменства. На підставі поглибленого аналізу нефікційної прози у дисертації обґрунтовано творчо-психологічну функціональність щоденника Докії Гуменної, її особистого внеску у розвиток української літератури ХХ століття. До наукового обігу залучено значний літературно-документальний масив, що сприятиме систематизації українського літературного процесу.

Теоретичне значення дослідження полягає в розкритті актуальних та малодосліджених проблем, пов'язаних із осмисленням щоденникової прози Докії Гуменної. Враховуючи новітні наукові погляди, потрактовано жанрові, ідейно-тематичні та типологічні параметри щоденника в історико-літературному контексті. Здійснено спробу системного дослідження зображальних і виражальних аспектів наративу в діаріуші, інтерпретовано їх естетичну єдність у комплексі художніх прийомів творення класичного щоденника.

Практичне значення. Результати, висновки та узагальнення дисертаційної роботи можуть стати предметом подальшого вивчення порушеної проблеми, а також використовуватися у підготовці підручників і посібників із теорії та історії української літератури, у процесі подальших історико-літературних та теоретичних досліджень художньо-документального жанру, під час читання загальних теоретичних й історико-літературних курсів, проведення спецкурсів та спецсеминарів, написання курсових і магістерських робіт. Отримані результати є перспективними для наукових студій із проблем жанру та психології творчості. Дослідження спрямоване на розбудову, збагачення історії української літератури новітньої доби. Виконаний аналіз, характеристика художнього світу дозволить повніше осягнути глибину філософської думки Докії Гуменної, порушеної нею морально-етичної проблематики українського письменства минулого століття. Матеріали дисертації можуть бути використані у середній школі, а також культурологами, філософами, журналістами, істориками, педагогами тощо.

Особистий внесок здобувача полягає в систематизації широкого фактичного матеріалу, його осмисленні у світлі новітніх методологічних теорій. Робота є самостійним дослідженням, яке репрезентує й узагальнює наукові студії автора, вперше вводить у науковий обіг щоденникові записи Докії Гуменної.

Апробація результатів дисертації здійснювалася в ході обговорень на засіданнях кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Окремі аспекти роботи оприлюднювались у формі доповідей на міжнародних конференціях: «Масова література: проблеми інтерпретації, змісту та форми» (Миколаїв, 2015), «Література руху опору: вияви національної ідентичності» (Київ, 2015), «Літературна етноімагологія: рецепція України та її культури в наукових працях Мікулаша Неврлого» (Хмельницький, 2016), «Українська діаспора: проблеми дослідження» (Острог, 2016), всеукраїнських наукових конференціях «Максим Рильський в культурно-освітньому, літературному і науковому просторі України ХХ століття» (Хмельницький, 2015), «Художнє втілення концепції світу та людини у драматичному творі» (Хмельницький, 2015), «Творчість Павла Богацького в контексті української літератури ХХ століття» (Вінниця, 2016), «Духовні витoki Поділля: «Просвіта» в історії краю» (Хмельницький, 2016); у виступах на науково-практичних семінарах «Сучасна дитяча книга: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2016), «Пообразний та проблемно-тематичний шляхи аналізу художнього твору» (Хмельницький, 2016), а також на щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2015-2016).

Публікації. Основні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено у 9 публікаціях, з них – 7 у фахових виданнях (одна – за кордоном, одна – у співавторстві), 2 – апробаційного характеру.

Структура наукової роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (265 найменувань). Загальна кількість сторінок – 208, основний текст викладено на 181 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт роботи, окреслено наукову новизну, теоретико-методологічні засади, теоретичне і практичне значення дисертації, висвітлено її апробацію та структуру.

Перший розділ «Теоретичний, історико-літературний дискурс дослідження щоденника» присвячений дослідженню проблеми розвитку щоденникового жанру в українській та світовій літературах, його методологічних аспектів, а також особливостям історико-літературного процесу 20-40-х рр. ХХ століття в мемуарному висвітленні Д. Гуменної.

У підрозділі 1.1. **«Щоденниковий жанр: теоретичний та історіографічний ракурс»**

здійснено огляд науково-критичної літератури, в якій здійснюється рецепція нефікційної прози. Твір, що фіксує побачене і почуте, внутрішньо пережиті автором події, за жанром відносять до non-fiction. Оскільки однією з важливих ознак нефікційної прози є жанровий синкретизм (за комунікативними і формозмістовими критеріями тексти структурують ідентичну художню єдність), то науковці пропонують розглядати щоденник, листи у метажанровій матриці. Щоденник є мистецьким продуктом, у якому виформовується поле поетики, реалізуються інтенції автора у множині різновидів метажанрової літератури. В останній архітектонічний лад тексту ніби аморфний, відтак поетикальне письмо твориться відповідно до авторського задуму. Таке текстове наповнення діаріуша сприймається як мовна гра.

Теоретичні проблеми розвитку щоденникового жанру розглядали українські літературознавці Т. Бовсунівська, О. Галич, Д. Затонський, Н. Ігнатів, А. Ільків, Г. Мережинська, Т. Черкашина, зарубіжні дослідники М. Бахтін, Н. Банк, В. Барахова, П. Басинський, Н. Тамарченко, Ю. Подлубнова, Г. Поспелов, В. Тюпа та ін. Історико-порівняльний аналіз їхніх праць переконує в тому, що теоретико-літературний інструментарій стосовно визначення категорії щоденникового жанру досить неоднозначний, різновекторний. Так, Н. Тамарченко зазначає, що означений жанр залежний від монолітності структури, яка позначена рухомістю й динамічністю її складників.

Оскільки обсяг літератури non-fiction є тим полем, де прочитується єдність жанрово різновекторних художніх форм та нехудожніх вставок, то, відповідно, щоденник можна вважати композиційно незавершеним текстом, адже щоденникова проза є тематично і видово відкритою. Означені нарощування в архітектоніці твору підсилюють оповідні форми нарації, забезпечують гармонійну взаємодію поетикальних і документально-ілюстративних компонентів.

Підрозділ 1.2. «Історико-літературний процес 20-40-х рр. ХХ століття: виклики часу» присвячений аналізу світоглядних домінант та психологічно-суб'єктивного зображення письменницею літературного процесу в Україні означеного історичного періоду.

Доведено, що світоглядні домінанти базуються на розумінні особливостей сприйняття письменницею дійсності через контрастні категорії: власне «Я» (внутрішній світ авторки щоденника) та «Інші» (оточуючий її зовнішній світ), на її способі філософського мислення стосовно оцінки літературного середовища, подій та явищ. Для Д. Гуменної певним порятунком стає творчість (1948 року у Мюнхені видавництвом «Українська трибуна» надруковано три томи роману-хроніки «Діти Чумацького шляху»), насамперед щоденник, який вела майже до кінця своїх днів. Щоденник допомагав письменниці висловити своє розуміння й оцінку зображуваних подій, виявити власні почуття та емоції, описати як поточні справи, так і події літературного життя, що не залишали її байдужою.

У такий спосіб, занотовуючи риторичні думки й екзистенційно, езотерично розмовляючи із власним «Я», Д. Гуменна виходить на простір «Іншого». Її суб'єктивно-психологічна оцінка

літературного процесу 20-40-х років минулого століття мисленнєво повертає в минуле задля самооцінки власної творчості, внеску письменників означеного періоду в розвиток української літератури. Водночас прочитується й образ автора, який розглядаємо не лише в комунікативному середовищі, а передовсім у динаміці, дії, повсякденній творчій праці та взаємодії з іншими людьми. Наратор акумулює в собі множинність образів «Я», кожен з яких домінує на сторінках щоденника – «Я»-реальне, «Я»-минуле, «Я»-фантастичне, «Я»-ідеальне. Наприклад, «Я»-реальне демонструє уявлення наратора про себе в теперішньому часі (на цей момент). «Я»-ідеальне – уявлення оповідача про те, яким повинен бути, щоб відповідати усталеним нормам, очікуванням суспільної групи (тим, хто його оточує). Саме осмислення автором розбіжностей між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним є своєрідним стимулятором наполегливої праці над собою. Еміграційна дійсність, невлаштованість власного життя змушували письменницю братися за перо й, саморефлексуючи, розмовляти із собою. Щоденник Д. Гуменної доповнює досвід автобіографічних творів у жіночій літературі ХХ століття.

У другому розділі «Жанрово-стильові та композиційні особливості щоденникової прози письменниці» простежено й схарактеризовано типологію і композиційні ознаки жанру щоденника, зображальні й виражальні аспекти наративу в діаріуші, циклічні складові в контексті цілого, сонні візії в щоденниковій прозі Д. Гуменної.

У підрозділі 2.1. «Типологія жанру щоденника» наголошено, що українська літературна щоденникова традиція за змістовим наповненням спрямована на щирі розмови автора із власним «Я», передачу на письмі внутрішніх порухів душі наратора, що, по суті, є відвертою фіксацією переживань, вражень, позитивних і негативних емоцій, об'єктивних і суб'єктивних суджень. Тематично діаріуш Д. Гуменної є неоднорідним. Від тематичної структури залежить логіко-поняттєва перцептивна структура, позаяк різновекторність тематичних підсистем впливає на читацьке сприйняття тексту. Комунікативна авторська структура постулює організуючу функцію (діарист зчаста використовує зображально-виражальні засоби, емоційно-експресивні слова, висловлює авторське «Я», подає цікаві факти, що утримують увагу реципієнта). Психологічна структура свідчить про те, що автор щоденника був обізнаний із психологією сприймання твору читачем, контролював написане, адже під час друкування зошитів було вилучено чимало записів, а до деяких подано авторські коментарі.

Фактологічна структура в щоденнику Д. Гуменної посідає центральне місце, позаяк вона оперує фактами з логічними та асоціативними зв'язками між ними. Помітною є різновекторність тематичних підсистем у тексті, як і неоднорідність організації фактажу, притаманних документальній прозі. Оскільки текст багатопроблемний, то, відповідно, структура щоденника є композиційно ускладненою.

Щодо типологічних особливостей щоденника Д. Гуменної, то, передовсім, маємо на увазі

художньо-документальний жанр, який маніфестує тип нефікційного твору (оповіді), увиразнює, класифікує матеріал за типами поетикальних структур, зокрема розкриває позицію наратора, спосіб творення автором уявного і реального світів, їх впливу на читача під оглядом рецептивної естетики, майстерність моделювання культурологічних, аксіологічних параметрів.

Підрозділ 2.2. «Циклічні складові в контексті цілого» репрезентує часову, просторову, історичну циклічність в щоденниковій прозі Д. Гуменної.

Доведено, що історична циклічність, зазирання у «пам'ять» минувшини були для Д. Гуменної генеральним стимулюючим фактором формування етнічної самосвідомості, індивідуального «Я» засобами ретроспекції. Саме історична циклічність забезпечує єдність часової тріади «Я»-минуле, «Я»-теперішнє, «Я»-майбутнє. Письменниця творить про себе реальну й уявну картини в минулому, теперішньому і майбутньому часах, застосувавши широку гаму зображально-виражальних засобів. Розлога спогадова ілюстрація Д. Гуменної синтезує циклічність історичну, часову і просторову засобами метаморфозної згадки дитячих літ, повернення в казковий світ природи, ретроспективного споглядання, компаративного інтелектуального помежів'я пам'яті й буття в реальному світі речей, емоційно-оцінного власного «Я»-індивід у часових ритмах контрастним «Я»-творчий індивід тоді і тепер, вчора і сьогодні. Подібні емоційно-психологічні спіралеподібні нашарування пам'яті вписуються в історичну циклічність буття світу і людини в ньому, насамперед у момент регуляції поведінки особистості (постановка сенсу, мети, мотивацій, ціннісних пріоритетів, засобів їх досягнення, реалізації). В іншому випадку, коли відбувається адаптація творчої особистості у соціальному середовищі, особливо в умовах фрустрацій (омани), конфліктів, депресії, стресів, то згадка про приємні речі, зазирання в минуле, відволікає «Я»-індивіда від неприємної для нього суворой реальності. Водночас рефлексорна свідомість, тобто усвідомлення самого себе, свого «Я» допомагає особистості обрати правильну стратегію адаптації у, здавалося б, непростих умовах.

Об'єктивація суб'єктивних авторських настроїв, виражена в циклічності історичного часу, набуває різного ступеня інтенсивності. Д. Гуменна намагається втілити подібну ступеневу силу в авторську свідомість, традиційне і науково-популярне розуміння: вона моделює часовий відлік за різними формозмістовими об'єктами, трансформованими в дні, роки, природні цикли, життєві етапи.

У підрозділі 2.3. «Нотатки подорожей як окремі блоки в середині жанрових модифікацій» осмислено нефікційну прозу, яка органічно насичена тональністю мандрівок, оскільки у ній формується образ автора як «людини, розіп'ятої між континентами» (Віра Вовк).

Мотив подорожі й образ мандрівника реалізуються у таких варіантах: а) автор-мандрівник, який подорожує рідною Україною, Європою (Австрія, Німеччина), США, Канадою; б) емігрант-мандрівник (збірний образ) – вічний шукач істини, свободи і щастя; в) науковець-мандрівник

(виведений в образах історика Неоніли Кордиш-Головко, літературознавців Г. Костюка, Ю. Лавріненка (Дивнича), В. Чапленка, Ю. Шевельова) намагається утвердитися в чужомовному середовищі, шукає шлях реалізації власного наукового потенціалу в державних та громадських інституціях, можливості оприлюднення наукових досліджень у ЗМІ.

Усі мандрівники перебувають у дорозі, у сенсопошуці, духовних шуканнях самоідентичності. Для авторки діаріуша усвідомлення покликання пролягає через шлях, на якому вона прагне реалізувати свої духовні можливості. Мотив духовних шукань письменниці часто об'єктивується путівцем, яким рушає в середину себе, щоб задуматись над сенсом сутнісних вартостей, осмислити довкілля, власне «Я» в еміграційній реальності. У результаті такої смислотворчості Д. Гуменна прямує дорогою самопізнання. На змісті блоків подорожніх нотаток, порушених у них проблем позначився вплив естетичного ідеалу письменниці, її уявлень про людину і світ. Тема шляху для Д. Гуменної – це враження від зустрічей з новими, цікавими людьми, прототипами її персонажів. Тому мотив шляху виконує і композиційну, і символічну функції.

Підрозділ 2.4. «Сонні візії в щоденниковій прозі Д. Гуменної: підсвідомий стан буття» присвячений несвідомій, таємничій суті оніричного простору щоденника письменниці.

З'ясовано, що в художньо-документальній прозі вмонтовано ризому, концепт якої виражає позицію автора передавати лише подію, а не говорити про сутність, хоча сон – це засіб позначення радикальної альтернативи статичним лінійним структурам. Автор, занурюючись у позасвідоме, створює принципово інший тип естетичних зв'язків, руйнуючи традиційні уявлення, й таким чином щоденник не калькує, не копіює світ. На наш погляд, через ризоматичну структуру, через дивовижний текст письменниці намагається викликати у читача об'єктивне уявлення в аспекті контрастності: бажане – дійсне, надреальне – реальне буття. Щоденник як метажанр є ризоматичним виром-круговертю історій, згрупованих у розповіді сну, що об'єднані образом «Я»-наратора.

Онiричні візії в художньо-документальному історико-літературному контексті слід сприймати як втечу наратора від дійсності, як імпресіоністичні вкраплення-бажання авторки потрапити в інший, затишніший для неї простір. Вона часто думала про рідний край, про близьких, які відійшли у небуття, відповідно у підсвідомості відкладалась інформація, яку нервові імпульси передавали у вигляді оніричних візій. «Я»-наратор перебуває в оніричному, підсвідомому стані, який можна назвати парадоксально-містичним, фантастичним. При поєднанні стану сну з передбачуваним реальним світом відбувається трансформація дуалістичної функції «оніричне – гротеск». Письменниці, занотовуючи інформацію, отриману в результаті підсвідомого стану, передає на папері своєрідний метод контакту несвідомого з неможливим поєднанням позасвідомого з реальним. Сон для неї – тимчасове забуття усіх земних проблем, втеча від себе, своєрідне «переселення» в іносвіт, де для свідомості час відсутній. Насправді сонні візії володіють

необмеженою швидкістю, величезними можливостями часу та простору, й у цьому метафізичному коловороті особистість належить історії.

Підрозділ 2.5. «Зображувальний і виражальний аспекти нарративу діаріуша» містить характеристику самостійного художнього явища – діаріуша письменниці, котра була спостережливим аналітиком і гостро реагувала на порухи епохи, події довкола себе та в літературному оточенні.

У літературному діаріуші найважливішим із засобів відображення власного життя й оточення є мова. У ній – сила образності, краса, виразність. Образна система щоденника Д. Гуменної базується на українській літературній мові із незначними епізодичними вкрапленнями розмовної лексики та усної народної творчості. Важливу функцію у нефікційній прозі беруть на себе зображувальні засоби, що склалися в мовленні українців минулого століття. Щоденникові записи письменниці, як правило, написані рукою зрілого майстра, фахового філолога, який розуміє значення кожного слова, а отже, текст атрибутує високу зображувальну культуру.

Мовленню автора притаманні різноманітні виражальні властивості: художні засоби, риторичні прийоми, інтонація, інверсія, еліпсис, наголос, що відповідно впливають на того, хто сприймає текст. Особливої уваги заслуговує просодична характеристика мовлення письменниці, яка майстерно будує речення, вдаючись до інтонаційно-логічних, фразових акцентів, пауз, недомовленості. Саме просодичні елементи мовлення (акцентація слів та їх частин, співвідношення відрізків мовлення, паузи), їх функціонування в документальній прозі сприяють ліризації тексту, кращому його сприйняттю читачем. Авторка також використовує психологічні паузи, які збагачують зміст нефікційної прози, підсилюють напруження, очікування читача, викликаючи певні асоціації, вказуючи, якого пояснення чи оцінки згодом слід чекати від наратора.

Проаналізувавши тематику і проблематику щоденника Д. Гуменної, ми визначили нарративні особливості її щоденникових записів: ретардація, одивнення, іронія, цитування, перифраз, стилістичні фігури, алюзії, ремарки та ін. Авторка викладає життя в автобіографічному ключі, оприявнює конструктивістські наративи через власне «Я» – пізнає довкілля й подає його в описах. Її документалістика – це не сухі цифри, перераховані факти й події, а майстерно написаний літературно-мистецький твір, що займає поважне місце в українській літературі ХХ століття.

У третьому розділі «Автобіографічні мотиви прози non-fiction Докії Гуменної» досліджено рефлексивний пошук «Я»-ідентичності автора в контрастному порівнянні «образу-Іншого», здійснено аналіз суб'єктивно-психологічної оцінки літературного процесу в щоденниковій прозі як ревізію власного минулого письменниці.

У підрозділі 3.1. «Рефлексивний пошук «Я»-ідентичності автора в контрастному порівнянні образу-«Іншого» простежується процес художнього відтворення життєвого шляху Д. Гуменної, яка під час особистого життєконструювання перебувала у світі стабільних і

нестабільних феноменів. У точці «перелому», біфуркації авторка намагається віднайти себе. Тому її самоідентифікація здійснюється в ті моменти, коли життя вносить певні корективи, а зміни впливають на інтенсивність, ритм, збіг обставин, породжуючи безпорадність, девальвацію особистої історії, хвилювання, пульсацію хаосу, невизначеність, пасивність, тимчасове розчарування. Роздвоєння підштовхує людину до пошуку нових смислів, цінностей, руху вперед. Саме біфуркаційні процеси як момент істини змушують людину до суттєвих змін, боротьби за власну автентичність і водночас формують в особистості стійкість до випробувань, позитивні сугестивні комплекси, почуття відповідальності за своє життя, готовність прожити відведений їй природою час у продуктивній самореалізації.

У літературному щоденнику Д. Гуменної простежується посилене прагнення до медитативності, сугестивності, філософських роздумів, інтроспекції, алюзії, риторичних речень, ремарок про власне «Я», людину і світ, вічність. У щоденникових зошитах (№№ 20-37, 40-64) відображено думки, почуття автора, інтимні порухи душі – інтуїтивне та ментальне, її оцінку епохи, діяльності літераторів, об'єктивне і суб'єктивне ставлення до світу і людини в ньому. Основою щоденникових записів є, передовсім, суб'єктивний метод, спровокований антропоцентричною спрямованістю європейської філософії минулого століття. Ці записи – спосіб самовираження письменниці, розмови із собою, тому її щоденник – оригінальне художнє явище.

Як свідчить щоденник, відчуття самотності, яке супроводжувало письменницю все життя, репрезентоване крізь призму української духовно-культурної традиції й осмислюється в соціальному та екзистенційному полі. Звертаючись до власного «Я», Д. Гуменна намагається віднайти себе, своє місце, досягнути неповторності й унікальності, закорінені в національній літературі й історії. Осмислення письменницею онтологічних, філософсько-антропологічних, культурно-історичних концепцій спрямовували її до творення літератури у річищі кращих традицій національної культури, особливо творів про історичне минуле України.

Образи автора й українських письменників постають як синкретичні, бо увиразнюються в щоденникових записах не лише діаспорними персоналіями, а й представниками літературного процесу материкової України. Д. Гуменна досить часто нарікала на інших, але це, очевидно, прояви чуттєвості – початкової форми психіки, викликані подразненням, реакцією її організму на зовнішнє середовище, сприйняття дійсності. Матеріали щоденника структурують психологічний образ наратора, через який відбувається віддзеркалення сприйняття ним зовнішнього світу, подій і явищ – нових і мінливих.

У підрозділі 3.2. «Суб'єктивно-психологічна оцінка літературного процесу в щоденниковій прозі: ревізія власного минулого» проаналізовано світоглядні доміанти Д. Гуменної при оцінці літературного процесу в Україні та за її межами у контексті суб'єктивно-психологічного підходу. Світогляд, світорозуміння, розкривають «секрети» творчої лабораторії

митця.

Суб'єктивно-психологічна оцінка письменницею літературного процесу лежить у площині наративної структури. Оповідні психологізовані контексти містять інформацію передовсім «екзистенційного» плану, передають внутрішній стан, думки і почуття оповідача. Сполучення об'єктивних оповідних та психологізованих контекстів відбувається в дискурсі подієвості, яка впливає на емоційний стан і супроводжується суб'єктивною оцінкою наратора. Суб'єктивно-психологічна оцінка Д. Гуменної літературного процесу в щоденниковій прозі увиразнює не лише її зв'язки із середовищем, зокрема соціальними групами, а й відображає погляд письменниці на творчий потенціал інших літераторів-комунікантів. Свого часу Ю. Шерех позитивно охарактеризував прозу письменниці, акцентуючи увагу на щоденниковому жанрі у структурі художнього тексту. У статті «Реабілітація людини» Ю. Шерех визнав повість «Мана» новаторською. Незважаючи на прихильне ставлення критика до авторки, Д. Гуменна як філолог дискутує з Ю. Шевельовим щодо вживання топонімічних назв українських міст в англійській транскрипції. Письменниця уважно стежила за розвитком літературного процесу в діаспорі, не оминала мовчанкою «вузькі місця», що трактувалися тенденційно. Ознайомившись із матеріалом Г. Костюка на захист Ю. Лавріненка, вона розпочала у щоденнику дискусію з літературознавцями.

У щоденникових записах Д. Гуменна на широкому суспільно-культурному тлі ХХ століття аналізує оточення, життєві перипетії, досягнення та невдачі на літературній ниві, світоглядні позиції, історичні процеси та своє місце в них. Авторка неодноразово фіксує думку про те, що людина сама творить власний світ. При дослідженні порушеної проблеми, з'ясовано, що на фоні зображеного письменницею розвитку українського еміграційного літературного процесу відчутними є авторські інтимно-особистісні переживання, викликані побутовими негараздами, стосунками між колегами, друзями, очевидною є розкутість думки, в окремих місцях відсутнє об'єктивне цензурування при згадці інших письменників і знайомих. Щоденник є автобіографічним джерелом, який крізь виміри «Я»-наратора виходить на простір літературно-культурного діаспорного середовища, розкриває особливості українського письменства в Європі (період діяльності МУРу) та США (період діяльності ОУП «Слово») і насамперед участь у ньому Д. Гуменної. Свої записи письменниця супроводжує філософсько-екзистенційними роздумами, цікавими спостереженнями над сенсом власного буття і творчістю близьких їй колег по перу, без будь-якого художнього маскування моделює участь письменників у культурному житті, розбудові національної літератури поза межами України.

Дослідження щоденника Д. Гуменної в аспекті жанрової типології та історико-літературного контексту дає підстави для таких **висновків**:

1. Схарактеризувавши основні етапи становлення щоденникового тексту, доведено, що метажанровий твір фіксує побачене і почуте, внутрішньо пережиті автором події та факти.

Історико-порівняльний аналіз теоретичних праць зарубіжних та українських дослідників переконує в тому, що літературний інструментарій щоденникового жанру неоднорідний: він позначений бінарними складниками – рухомістю і динамічністю, – які увиразнюють нові його варіації і є формою літературної самосвідомості. Щоденник належить до поліжанрової системи, в межах якої узагальнюється художньо-документальне осмислення зовнішнього світу, відображаються події та факти у момент їх реалізації, занотовується життя автора в просторово-хронологічному вимірі.

Історична зумовленість ведення Д. Гуменною щоденника в еміграційний період є продовженням нотаток, започаткованих ще 1933 року. В нефікційній прозі оприявлено вплив родинного середовища на формування світогляду, спогади про літературне життя в радянській Україні, погляд на історію, філософські медитації, оніричний простір. У діаріуші чітко простежується асоціативний ряд – «історія і народ», передача культурно-історичного досвіду, нотатки про ведення самого щоденника як процесу самопізнання, творчі плани письменниці, зустрічі й бесіди з інтелектуалами, переосмислення «вчора-сьогодні» з проекцією у майбутнє. Сама авторка означила цей твір як «пам'ять на шляху до вдосконалення».

2. Здійснено аналіз української щоденникової традиції та охарактеризовано її вплив на оригінальну творчість літератора. Письменницький щоденник є мемуарно-автобіографічною прозою, де за хронологією відображено ті події та факти з життя Д. Гуменної, які вона вважала за необхідне занотувати, й та інформація, яку хотіла донести до майбутніх читачів. Денник – складова документальної літератури й водночас метажанрове, синкретичне утворення. Від документалістики щоденник увібрав фактографічність, датування, документальний початок відліку й художню вигадку, об'єктивність, концептуальність, суб'єктивність. Для підтвердження фактів частково залучаються до структури текстів посилання на першоджерела (цитування, назви періодичних видань), що зумовили авторські роздуми й у такий спосіб орієнтують реципієнта на збереження історичної, національної та культурної пам'яті. Змістова частина діаристики увиразнена фрагментарністю, обірваністю думки й сповнена нелінійним сюжетом, а оприявлені у щоденнику факти й документи Д. Гуменна використовувала й у своїх художніх творах як вставні конструкції («Діти Чумацького Шляху», «Мана», «Золотий плуг»). До основних ознак поетики літератури non-fiction відносимо засоби тропеїзації, інтертекстуальність, міжтекстові різновиди – ремінісценції, алюзії, аплікації, колажі, парафрази, що вказують на приналежність до художньо-документального жанру.

Фрагментарний, епізодичний характер оповіді дає можливість простежити обірваний плин думок щоденникаря, осмислити нелінійну подієвість його твору. Щоденникові зошити письменниці відображають змістову спектральність, зумовлюють строкатість, довільний виклад матеріалу, відтак сприймаються реципієнтом як суб'єктивна модифікація (варіант) метажанру:

вузлові компоненти перцепційно сприймаються як взаємозамінні, вони зливаються чи переходять один в одного й редукуються залежно від художньої акцентації. Саме в означеній безформній структурі простежується цілісний текст.

3. Визначено генезис й основні етапи розвитку щоденникового жанру, який започатковано ще з часів Київської Русі в давній українській літературі, жанри якої пов'язані з напрямом і стилем епохи. Паломницька література – це своєрідні записи подорожування прочан, візуалізація подій і фактів, враження від мандрівки до Святих місць. У формі щоденника (без позначення дати) П. Попович-Гученський створив гумористичний «Вірш нищенський». На щоденникову форму твору вказує індивідуальний стиль автора, фактографування з точним описом побаченого, задекларованість географічних назв міст і сіл. Це – зразок поєднання документального і художнього жанрів. Особливого розвитку щоденниковий жанр в українській літературі набув у ХІХ-ХХ столітті.

4. З'ясовано функціональність художньо-документального твору під оглядом творчо-психологічного феномену. Загальна характеристика тексту в стилістичному ракурсі переконує, що метажанрова структура поряд з філософськими медитаціями насичена емоційно забарвленою лексиною, інвективною (експресивною) стратегією, що посилюють / ослаблюють мовленнєву функцію наратора. Залучені до текстової структури дисертаційного дослідження ілюстративні матеріали зі щоденника Д. Гуменної демонструють гетерогенне комбінування жанрових структур, що свідчить про індивідуальне творче мислення письменниці. Щоденник яскраво демонструє світогляд авторки як вияв її чуттєво-практичного сприймання світу, ролі і місця в ньому творчо обдарованої особистості. Художньо-документальна проза висвітлює синтез переконань, принципів, поглядів, оцінок, активної позиції, поведінки в соціумі та діяльності письменниці. Функції художньо-документального твору виражені переважно інформативним, соціально-комунікативним, естетичним, документальним, психоемоційним, ціннісно-смісловим, дослідницьким дискурсом.

5. Через прочитання щоденникового тексту виявлено центральну світоглядну позицію майстра слова, яка є матеріалом і стимулом для творчості. Світобудова виражена в україноцентричному дискретно-сюжетному щоденниковому полі та яскраво засвідчує глибоку обізнаність письменниці з національною історією, літературою, культурою в цілому.

Свій художній світ Д. Гуменна виформовувала під впливом національної культури, побуту, звичаїв і традицій рідного народу, усної народної творчості, глибинного патріотизму й української архетипної образності, що виразно атрибутовані в жанровій структурі діаріуша. Світогляд пов'язаний із творчим методом й спроектовується на розкриття проблеми суспільного й естетичного ідеалу. Онтологічний прагматизм і раціональна концепція осягнення людської сутності, пізнання світу спрямовували творчий потенціал письменниці на служіння інтересам нації. Про це йдеться у щоденнику, зокрема є згадка про історію написання нарисів «Ех, Кубань,

ти, Кубань хліборобная!», «Листи із степової України». За розкриття правдивої картини життя селян офіційна компартійна критика звинувачувала авторку в аполітичності, буржуазному націоналізмі, куркульській ідеології.

На основі зазначеного сформульовано ключові положення ідеалу письменниці: а) ідеал «Я»-наратора (художній образ індивідуума і втілення рис, характерних для соціальної групи українського еміграційного середовища, зокрема деяких партій, громадських об'єднань, що становлять органічну єдність); б) поліфункціональний ідеал автора, який залежить від особистого світосприйняття, світорозуміння та художньої форми, ідіостилю, як і стилю епохи; в) ідіостиль письменниці втілюється в авторському ідеалі, який є переконливо наочним, емоційно наснаженим і залишає у читача естетично цілісне враження про ідеальний образ наратора, як і, зрештою, ідеальний образ світу художньо-документальної прози; г) авторський ідеал хоча й утілений у суб'єктивній нарації, однак є самостійним літературним явищем, отже існує в нефікційній прозі за своїми художніми й документальними «законами» та претендує на існування й певну роль у реальному бутті. Ідеал Д. Гуменної однаковою мірою прочитується і в абстрактних, і в конкретних предметах – це ідеал добра, краси, ідеал України, ідеал громадянина, ідеал реальних персонажів, втілених у низці ідеальних характеристик і якостей. Навіть у моделюванні песимістичних настроїв письменниця прагнула вивести реальних персонажів на шлях ідеалу морально-етичних принципів свободи, гармонії людського в людині, аксіологічних та патріотичних моделей. Такі імперативи пов'язані з нелегкою долею еміграційного життя, породженого ходом історичних подій ХХ століття, соціально-культурними проблемами об'єктивного і суб'єктивного характеру, що змусили Д. Гуменну обрати «шлях невідомого» (І. Качуровський), назавжди фізично покинути Україну, але духовно залишитися з нею.

Доведено, що Д. Гуменна вдається до жанрового розмаїття: щоденникова замальовка, щоденникова стаття, філософські трактати. На всіх рівнях структури діаріуша відбувається зміна жанрових параметрів філософсько-медитативного нарису, суспільно-побутової новелети, літературно-критичної статті, блиц-інтерв'ю, суб'єктивно-психологічної замальовки, історичного есе, які характеризуються відповідними зображально-виражальними засобами.

За тематичною класифікацією щоденник Д. Гуменної атрибує шість основних частин:

– перша – екзистенційна – увиразнює настрої письменниці, її внутрішній світ, своєрідний двобій «Я»-Его із зовнішнім світом;

– друга – це філософсько-психологічна тематика, в якій домінують підгрупи: а) щоденникова проза, що маніфестується авторським суб'єктивним та об'єктивним баченням та коментуванням українського пріоритету в полікультурному середовищі; б) щоденникові записи, в яких помітними є намагання автора подати міркування про світ і людини в ньому, філософія структури тексту часто артикульована сприйняттям образу людини крізь призму власного «Я»; в) опис позасвідомого

стану, занурення в оніричний простір як втеча від реального світу;

– третя частина в структурі щоденника представлена інтимним (автобіографічним) дискурсом. Модус самотності постійно присутній в інтимних інтонаціях, картинах й оприявнений переважно у щоденникових зошитах, позначених числами 34-45;

– четверта – відтворення образу України від давнини до сучасності крізь зображення часової тріади, археологічних та документальних досліджень, які склали основу роману «Золотий плуг», повісті «Небесний змій», казки-есе «Благослови, мати!», феєрії «Епізод із життя Європи Критської», розповіді про Трипілля «Минуле пливе в прийдешнє». Центральним вектором у діаріуші є модус минулого, що спроектовується на час теперішній та майбутній;

– наступна (п'ята) тематична частина репрезентує літературно-мистецьке життя української діаспори. За структурованістю ця частина охоплює усі проаналізовані щоденникові зошити, а отже, є наскрізною. У записах знаходимо розкриття творчих планів, задумів письменниці, опрацювання тем, розповіді про написання власних творів тощо;

– шоста тематична частина тексту в структурі щоденника маніфестує літературний процес в радянській материковій Україні. Зокрема, йдеться про діяльність Д. Гуменної в письменницькій організації «Плуг», позитивну та негативну оцінку творчості плужан, характеристику діяльності Я. Качури, Ю. Лавріненка, Г. Костюка, Ю. Шевельова, Б. Коваленка та інших колег по цеху, зображення суспільно-культурної атмосфери 20 – поч. 40-х рр. в Україні.

6. Обґрунтовано образ українських письменників й образ автора в щоденнику як синкретичне явище. Д. Гуменна була особистістю тонкої душевної організації, володіла талантом, сильним моральним почуттям, даром надмірної чутливості до майбутніх суспільних і культурних процесів, передбачення, прораховувала логічні ходи з тим, щоб ніде не помилитись. Образи діаспорних літераторів Г. Костюка, Ю. Шевельова, Ю. Лавріненка, Г. Журби, Ю. Косача та інших змодельовані без саморецензування, відверто, іноді із застосуванням інвективної лексики. При цьому психічний образ оповідача увиразнюється давнім «Я»-Его, що супроводжує в життєвій дорозі і здобуває перемогу над альтруїзмом. Образ автора й образ українських письменників як синкретичне явище в щоденникових записах увиразнюються не лише діаспорними персоналіями, а й представниками материкової України. У записах Д. Гуменної знаходимо характеристику Д. Павличка, В. Коротича, І. Драча, Н. Світличної, П. Григоренка та ін. У літературному щоденникові Д. Гуменної прочитується її посиленна увага до медитативності, сугестивності, філософських роздумів, інтроспекції, алюзії, риторичних речень, ремарок про людину і світ, вічність, власне «Я». Зошити (№№ 20-37, 40-64) фіксують думки автора, почуття, інтимні порухи душі – інтуїтивне та ментальне, оцінку її епохи, діяльності літераторів, об'єктивні і суб'єктивні ознаки ставлення до світу і людини в ньому.

7. На конкретних ілюстративних матеріалах щоденника простежено суб'єктивно-

психологічну оцінку письменниці еміграційного літературного процесу. У щоденникових записях представлений власний кут зору, який передається через «Я»-Его й спроектовується на «Іншого». Авторка розкриває панорамну картину літературного життя за особистими спостереженнями і переважно через оцінку творчості близьких до неї по духу колег, моделює за індивідуальною природою буття, залучивши «на підмогу» внутрішній стан, емоційні порухи душі, інтуїтивні передчуття, передбачення, набутий досвід. Отже, в тексті взаємодіють бінарні суб'єкт-об'єктні відношення, тобто суб'єктивні твердження (вірні чи хибні).

Щоденник нині існує незалежно від автора і став об'єктом дослідження, в якому увиразнено суб'єктивно-психологічну оцінку письменниці літературного процесу ХХ століття. Означена парадигма в щоденниковій прозі репрезентована талантом, начитаністю, інтенційною свідомістю, за допомогою якої порушується певна проблема.

8. Визначено внесок Д. Гуменної у розвиток українського художньо-документального жанру ХХ століття. Передовсім зацентровано на автобіографічному характері щоденника, в якому змодельовано не лише історію власного життя автора, вмонтованого в контекст духовного «Я», що спроектовує читача на замаскований психологічний зміст (авторські ремінісценції, внутрішній монолог), але й психологізацію оповіді, яка виражена в інтервентній та екстервентній формах. Екстервентна (непряма) форма психологічного зображення відтворює думки й емоції «Іншого», його динаміку внутрішніх змін засобами зовнішнього зображення візуальних чи озвучених ознак (міміка, жести, зовнішній мовленнєвий дискурс). Екстервентний психологізм письменниці демонструє через художнє моделювання пейзажу, психологічних портретів Ю. Косача, Ю. Лавріненка, Г. Журби та інших літераторів, зовнішній дискурс діалогічного чи монологічного мовлення. Проаналізований діаріуш виконує естетичну та автometадескриптивну функції, оскільки авторка описує й характеризує події, людей, їхню поведінку в тій чи тій ситуації. Д. Гуменна у своєму щоденнику виразно висловила заповітне гасло для нащадків, поборників незалежності України: бути чесним із собою й безкомпромісно служити інтересам рідного народу.

Подальше вивчення щоденникових зошитів Д. Гуменної, на наш погляд, є перспективним, зумовить активність дослідників у переосмисленні спадщини письменниці в концептуальних аспектах, проблемно поставлених розвитком сучасної літературознавчої науки. Твори письменниці і сьогодні сприяють утвердженню патріотичного потенціалу, є вагомим внеском у розвиток української літератури ХХ століття.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Швець Т. В. Синтез поглядів і переконань в автобіографічній літературі Докії Гуменної / Т.В. Швець // Філологічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. В. П. Мацько. – Хмельницький: ХГПА, 2015. – Вип. 1. – С. 67-68.

2. Швець Т. В. Літературний портрет українських письменників у мемуарній прозі Докії Гуменної / Л. М. Джигун, Т. В. Швець // Філологічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. В. П. Мацько. – Хмельницький: ХГПА, 2015. – Вип. 2. – С. 14-20.

3. Швець Т. В. «Високий» і «масовий» компоненти в літературних мемуарах Докії Гуменної / Т. В. Швець // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. праць. – Миколаїв: МНУ, 2015. – №2 (16). – С. 313-316.

4. Швець Т. В. «Бінарні моделі «Я» – «Інший» як рух опору в художній мемуаристиці Докії Гуменної / Т. В. Швець // Літературознавчі студії Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – Вип. 47. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. – С. 366-373.

5. Швець Т. В. Зображення суб'єктивно-психологічних мотивів «Я» – «Інший» у концепції Д. Гуменної / Т. В. Швець // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. праць. – Миколаїв: МНУ, 2015. – № 1 (17). – С. 296-301.

6. Швець Т. В. Зображувальний і виражальний аспекти наративу щоденника Докії Гуменної / Т. В. Швець // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: зб. наук. праць. – Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2016. – Вип. 7. – С. 117-128.

7. Швець Т. Історична зумовленість творення літературного щоденника Докією Гуменною (підсумки досліджень) / Т. В. Швець // Spheres of Culture. Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies. / ed. by Prof. Ihor Nabytovych. – Lublin: Maria Curie-Skłodowska University, 2016. – Volume XIV. – P. 152-160.

Додаткові публікації:

8. Швець Т. В. Особливості світоглядної позиції Докії Гуменної / Т. В. Швець // Максим Рильський в культурно-освітньому, літературному і науковому просторі України ХХ століття: матеріали заоч. всеукр. наук.-практ. конф. – Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2015. – С. 186-190.

9. Швець Т. В. Нотатки подорожей як окремі блоки в середині жанрових модифікацій / Т. В. Швець // Українська діаспора: проблеми дослідження: тези доповідей Міжнар. наук. конф., Острог, 27-28 вересня 2016 р. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – С. 276-278.

АНОТАЦІЯ

Швець Т. В. Щоденник Докії Гуменної: типологія жанру, історико-літературний контекст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Тернопільський національний педагогічний університет імені

Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2017.

У дисертації аналізується й систематизується функціональність художньо-документального твору під оглядом творчо-психологічного феномену, виявлення через текст основної світоглядної позиції автора, аналітичного осмислення типологічної та жанрової своєрідності прози non-fiction Д. Гуменної. Щоденник належить до поліжанрової системи, є тим простором, в якому узагальнюється художньо-документальне осмислення зовнішнього світу, відображаються події та факти у момент їх реалізації, занотовується життя наратора в просторово-хронологічному вимірі.

На конкретних ілюстративних матеріалах щоденника простежено суб'єктивно-психологічну оцінку розвитку еміграційного літературного процесу. Досліджено творчі постаті українських письменників й образ автора в щоденнику як синкретичне явище. Доведено, що інтерпретація Д. Гуменної історико-літературного розвитку української літератури відповідає науковим принципам, базується на сформованому власному світогляді і розумінні світобудови.

Ключові слова: щоденник, стиль, жанрові модифікації, суб'єктивність, нефікційна проза, наратор, оніричні візії, метажанр, саморефлексії.

АННОТАЦІЯ

Швец Т. В. Дневник Евдокии Гуменной: типология жанра, историко-литературный контекст. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка Министерства образования и науки Украины. – Тернополь, 2017.

В диссертации анализируется и систематизируется функциональность художественно-документального произведения с точки зрения творчески-психологического феномена, выявление через текст основной мировоззренческой позиции автора, аналитического осмысления типологического и жанрового своеобразия прозы non-fiction Е. Гуменной. Дневник относится к полижанровой системе, является тем пространством, в котором обобщается художественно-документальное осмысление внешнего мира, отражаются события и факты в момент их реализации, фиксируется жизнь наратора в пространственно-хронологическом измерении.

На конкретных иллюстративных материалах дневника прослежена субъективно-психологическая оценка писательницы развития эмиграционного литературного процесса. Исследованы творческие силуэты украинских писателей и образ автора в дневнике как синкретическое явление. Доказано, что интерпретация Е. Гуменной историко-литературного развития украинской литературы отвечает научным принципам, базируется на сформированном собственном мировоззрении и понимании мироздания.

Ключевые слова: дневник, стиль, жанровые модификации, субъективность, проза non-

fiction, рассказчик, онирические видения, метажанр, саморефлексии.

ANNOTATION

Shvets T. V. Diary of Dokiya Humenna: Typology of Genre, Historic-Literary Context. – Manuscript.

Thesis for the Scientific Degree of Candidate of Philology, Speciality 10.01.01 –Ukrainian Literature. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2017.

The dissertation analyzes and systematizes functionality of artistic- documentary work from the point of view of creative-psychological phenomenon, identifying through the text of the basic world-view position of the author, analytical comprehending of typological and genre originality of the non-fiction prose of D. Humenna. The diary belongs to multi-genre system, it is that space, in which artistic-documentary understanding of the outside world is generalized, the events and facts at the moment of their realization are reflected, the narrator's life in the space-chronological dimension is registered.

By the specific illustrated materials of the diary subjective-psychological evaluation of the writer regarding the development of emigration literary process has been shown. The image of Ukrainian writers and the image of the author in the diary as a syncretic phenomenon have been grounded. It is proved that D. Humenna's interpretation of historic-literary development of Ukrainian literature was directed towards the democratic principles, it is based on the completely formed worldview, the universe.

It is proved that in the beforehand planned aestheticism of some fragments of the diary of D. Humenna subconsciously can be read her talent, artistic text in the non-artistic context (self-portrait, portraits of literary men, landscape sketches) has been shown. When modeling the moment of observation, the author instinctively creates artistic text, thus the diary for D. Humenna becomes additional space, in which she realizes her creative potential.

The notes in the author's diary reflect contextual speciality, they determine diversity, arbitrary and summary of artistic forms and are realized by the recipient as a subjective modification (option) of the meta-genre. The central composites by perception are apprehended as interchangeable, they merge or turn into one another and are reduced, depending on the artistic accents. In the mentioned shapeless structure coherent text can be traced. To the main components of the poetics of non-fictional writing of D. Humenna refer quotation intertextuality, which is manifested due to the inter-text varieties – collage, allusion, application, paraphrase, reminiscence – the source of creating of artistic-documentary «text in the text»

Subjective-psychological evaluation of the literary process in the diary prose the author models in the communicative aspect, through the apperception of social groups, creative work of some writers. Apperception for D. Humenna becomes the lifestyle. She apprehends her image through the comparative

matrix, understanding of the material takes place under the influence of previous knowledge and experience. Her behavior in the society was motivated by the inner mental strength, attitude of «I» to «Other». The thoughts, noted in the diary specify the inner world of the author, make clearer her world outlook, world perception, reveal the «the secrets» of the artist's creative laboratory.

The binary relations subject / object, that is subjective statements (true or false) interact in the text, the author's thoughts turned into the text and together with the narrator became the object for the reader.

Key words: diary, style, genre modifications, subjectivity, non-fiction prose, narrator, oneiric visions, meta-genre, self-reflections.

Підписано до друку 24.03.2017 р.

Формат 60x84/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 03/17/2-91

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"

46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.

ФО Осадца Ю.В.